

In de schaduw van de rode maan

De reactie van het *United States Department of Defense* op de lancering van Spoetnik in het kader van afschrikkingstheorie in 1957.

Door:

Dennis den Hartog

5516722

d.m.denhartog@students.uu.nl

Begeleider:

Elmar Hellendoorn

2016-2017 2 Ges-Bachelor Eindwerkstuk (GE3V14054)

Groep 7

Aantal Woorden: 8014¹

22-12-2016

¹Het aantal woorden zonder Bibliografie (met 8531) en zonder voetnoten (met 9967).

Inhoudsopgave

I	Introductie	3
II	Spoetnik en nucleaire afschrikking	8
	Nucleaire strategie.....	9
	Spoetnik als wapen.....	11
III	Onrust in het Pentagon	13
	Angst voor langeafstandsrocketten	14
	Zorgen voor de korte termijn.....	15
	Zorgen voor de lange termijn	16
IV	Tussentijdse maatregelen	19
	Maatregelen voor de korte termijn	20
	Maatregelen voor de lange termijn.....	22
V	Conclusie	25
VI	Bibliografie	27

Abstract

De rol van Spoetnik in het kader van nucleaire afschrikking is in de huidige historiografie tot een zekere hoogte onderbelicht gebleven. Veel focus gaat uit naar de reactie van President Eisenhower op de lancering van Spoetnik. Hieruit volgt een beeld van een kalme reactie van de Amerikaanse overheid. Het Spoetnikmoment zou vooral een wetenschappelijke prestatie zijn geweest in plaats van een militaire moment. Vaak wordt de rol van het *United States Department of Defense* nauwelijks benoemd. In deze bijdrage wordt de hypothese geponeerd dat het Spoetnikmoment wel degelijk gezien kan worden als militair moment. Door het toepassen van nucleaire afschrikkingstheorie wordt geargumenteed dat het Spoetnikmoment meerdere dimensies heeft dan alleen de reactie van president Eisenhower. Door te kijken naar de aanvankelijke reactie van het Pentagon worden veranderingen in het nucleaire beleid van de Verenigde Staten in verband gebracht met het Spoetnikmoment. Hierdoor wordt een breder beeld gepresenteerd van het Spoetnikmoment dan in de huidige historiografie.

I: Inleiding

Op 4 oktober 1957 lanceerde de Sovjet-Unie vanuit Tyuratam in Kazachstan de eerste kunstmatige satelliet. Vanuit de Verenigde Staten werd er met gemengde reacties gereageerd op dit bericht. Het radionieuws van NBC reageerde verwonderd. ‘Lady’s and Gentleman, we are bringing tonight the biggest story of this century: mankind breaks into space!’.² Anderzijds bestond er verontwaardiging dat de Sovjet-Unie de eerste satelliet had gelanceerd. ‘These people can’t even make a refrigerator, how can they build a satellite?’³ Analisten en wetenschappers maakten zich echter zorgen over de eventuele implicaties van de lancering voor de positie van de Verenigde Staten. Volgens Amerika’s geestelijk vader van de waterstofbom, Edward Teller, was Spoetnik: ‘a battle more important and greater than Pearl Harbor has been lost’.⁴ De Sovjet-Unie beweerde dat Spoetnik was gelanceerd met de R-7, een *Intercontinentaal*

² NBC radio (6 oktober 1957): https://www.youtube.com/watch?v=qdQHuiV_9AI

³ George Phelps, interview met Discovery Chanel (2008):

<https://www.youtube.com/watch?v=mucb4Ttt1oY&list=PLTu8nanTJo7GvulBxz9JT9JcXeXimM1Vr>

⁴ Walter McDougall, *The Heavens and the Earth: a Political History of the Space Age* (John Hopkins University Press Baltimore 1997) 212.

Ballistisch Raket (ICBM).⁵ De Verenigde Staten ontwikkelde sinds 1955 ook een ICBM, maar in 1957 had dit nog niet geleid tot een succesvolle lancering. ⁶ De vraag was of de Verenigde Staten achterliep in de wapenwedloop.⁷

De Amerikaanse overheid onder President Dwight D. Eisenhower beweerde dat er geen reden was voor paniek. Volgens Eisenhower was de lancering van Spoetnik eerder een wetenschappelijke prestatie dan een militaire prestatie.⁸ De reactie van de Amerikaanse overheid wordt door contemporaine bronnen vaak gekarakteriseerd als kalm.⁹ De houding van Eisenhower was overtuigend. Defensie-analist Eilene Galloway omschreef hoe de houding van Eisenhower het vertrouwen terug bracht. While our first reaction was that we faced a military problem of technology inferiority [...] outer space had been opened as a new environment and that it could be used worldwide for peaceful uses'.¹⁰ Als gevolg kreeg de lancering van Spoetnik een onschuldig karakter.

In de huidige historiografie heeft het Spoetnikmoment een ambigue plaats ingenomen. In een significant deel van de historiografie wordt een marginale rol toegekend aan Spoetnik. Het Spoetnikmoment wordt vaak omschreven als een wetenschappelijke prestatie. John Lewis Gaddis noemde Spoetnik propaganda.¹¹ Binnen dit deel van de historiografie van het Spoetnikmoment vallen ook historici zoals Yanek Mieczkowski, Walter McDougall en Bruce Kuklick.¹² Mieczkowski beschreef Eisenhower's reactie als: '[A] fine achievement, [...] which characterized his effectiveness'.¹³

Er zijn echter historici die dit orthodoxe beeld van het Spoetnikmoment hebben bijgesteld. Robert Divine analyseerde Spoetnik vanuit het perspectief van de Amerikaanse raketprogramma's. Hierdoor kwam Divine in tegenstelling tot Gaddis tot de conclusie dat

⁵ Boris Chertok, *Rockets and People: Creating a Rocket Industry* (U.S. Government Printing Office Washington D.C. 2006) 412.

R-7 was het officiële ontwerpnummer van de ICBM van het OKB-1 designbureau. In het Westen stond de raket later bekend onder de NAVO code SS-6 'Sappwood' of volgens de Russische GRAU index als 8K71. In de meeste literatuur staat de ICBM gewoonlijk beschreven als de R-7.

⁶ Dennis Jenkins, *Stage-and-a-Half, The Atlas Launch Vehicle: To Reach the High Frontier* (University Press of Kentucky, 2002) 74.

⁷ Ian Kennedy, *The Sputnik crisis and America's response* (Legacy Books, Orlando 2007) 12.

⁸ Yanek Mieczkowski, *Eisenhower's sputnik moment: The race for space and world prestige* (Cornell University Press, New York 2013) 8.

⁹ James Killian, *Sputnik, scientists, and Eisenhower: a memoir of the first special assistant to the president for science and technology* (MIT Press, Cambridge 1977).

¹⁰ Eilene Galloway, 'Sputnik and the Creation of NASA: A Personal Perspective', in: *NASA 50th magazine* (Washington D.C., U.S. Government Printing Office 2008) 2.

¹¹ John Lewis Gaddis, *We Now Know: rethinking cold war history* (Oxford University Press, Oxford 1997)

¹² Bruce Kuklick, *Blind Oracles: Intellectuals and War from Kennan to Kissinger* (Princeton, Princeton University Press 2007).

Walter McDougall, *The heavens and the earth: a political history of the space age* (Baltimore, Johns Hopkins University Press 1997).

¹³ Mieczkowski, *Eisenhower's Sputnik Moment*, 10.

Spoetnik een uitdaging was voor de ontwikkeling van de Amerikaanse ICBM, IRBM en ruimtevaartprogramma's. Dit doet afbraak aan het beeld van de behouden reactie van Eisenhower. Het werk van Ian Kennedy sluit aan bij deze herziening van het Spoetnikmoment. Volgens Kennedy was de reactie binnen de Amerikaanse overheid helemaal niet eenzijdig. Er waren meerdere visies op wat de lancering van Spoetnik betekende. Hierdoor kunnen er vraagtekens gezet worden bij meerdere aspecten van het Spoetnikmoment.

Ten eerste onder invloed van historici zoals John Lewis Gaddis is er veel aandacht uitgegaan naar de historiografische stroming die bekend staat als *New Cold War History*. Deze historiografische stroming wordt onder andere gedefinieerd door haar dynamische visie op de Koude Oorlog.¹⁴ Kenmerkend is het in twijfel trekken van modellen zoals afschrikkingstheorie. Gaddis stelde dat deze modellen de historische werkelijkheid simplificeren. 'But enough has surfaced in the American and Soviet cases to raise real concerns about nuclear rational choice'.¹⁵ Dit hoeft echter niet te betekenen dat er ten tijde van Spoetnik geen spraken was van onrust. Het verleden is vaak complexer. Structuren en intenties vullen elkaar aan.

Ten tweede is er onder invloed van historici zoals Roy Licklider en Edgar Bottome in de jaren zeventig, de lancering van Spoetnik vooral in verband gebracht met de *Missile Gap*.¹⁶ De *Missile Gap* was de perceptie dat de Verenigde Staten vanaf de lancering van Spoetnik tot 1960 achterliep in het aantal strategische nucleaire raketten. Dit concept bleek echter niet te kloppen. Het was grotendeels gebaseerd op politieke retoriek van de Democratische partij. Dit droeg ook bij aan het beeld van de behouden reactie op Spoetnik. Er zijn hierbij echter vraagtekens te zetten aangezien een direct verband tussen Spoetnik en de *Missile Gap* niet gelijk gelegd moet worden. Volgens Peter Roman was er wel degelijk sprake van zorgen over de lancering van Spoetnik.¹⁸

In deze bijdrage zal de focus liggen op strategisch militaire gevolgen van Spoetnik. Vanuit *Deterrence Theory* of afschrikkingstheorie geredeneerd valt te verwachten dat Spoetnik voor onrust zou hebben gezorgd.¹⁹ In de historiografie is deze onrust echter niet terug te vinden. De Amerikaanse overheid bleef relatief kalm gedurende het Spoetnikmoment. Vanuit dit perspectief lijkt het echter niet logisch. De Sovjet-Unie had immers met de lancering van

¹⁴ John Lewis Gaddis, 'The Cold War, The Long Peace and The Future' in: Michael J. Hogan (red.), *The End of the Cold War: Its Meaning and Implications* (Cambridge, Cambridge University Press 1992) 21.

¹⁵ Gaddis, *The Cold War*, 24.

¹⁶ Edgar Bottome, *The Missile Gap: A Study of the Formulation of Military and Political Policy* (Teaneck, Fairleigh Dickinson University Press 1971).

¹⁷ Roy Licklider, 'The missile gap controversy' in: *Political Science Quarterly Vol 80 No 4* (December 1970) pp 600-615.

¹⁸ Peter Roman, *Eisenhower and the missile gap* (Ithaca, Cornell University Press 1995).

¹⁹ In deze bijdrage is er voor gekozen om Deterrence Theory te vertalen als Afschrikkingstheorie.

Spoetnik laten blijken dat ze in het bezit was van een werkende ICBM. De vermeende geografische isolatie van de Verenigde Staten werd hierdoor tenietgedaan. Het nucleaire evenwicht tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie zou verstoord moeten zijn. Nucleaire afschrikking is immers gebaseerd op een militair evenwicht tussen de supermachten.²⁰ Er is veel geschreven over hoe deze concepten in de praktijk werken. Een van de meest prominente auteurs in dit debat is de nucleaire strateeg Michael Quinlan.

Nucleair evenwicht is volgens Quinlan gebouwd op twee pilaren. Ten eerste moet een grootmacht erkennen dat er een andere grootmacht is die de beschikking heeft over dezelfde vernietigde militaire middelen. Ten tweede moet een grootmacht beschikken over de kennis en het besef dat de inzet van deze militaire middelen door beide grootmachten onwenselijk is. Technologische voorsprongen kunnen zorgen voor vermeende balansverstoring. Een grootmacht zou door een technologische voorsprong kunnen gaan denken dat de inzet van militaire middelen wenselijk geworden is. Dit zou dan moeten leiden tot een reactie van een van de partijen om de balans te herstellen.

Het concept nucleaire evenwicht of balans is vrij abstract. Een concreet voorbeeld van hoe het concept werkte in deze context is het reactietijd model. In het geval dat de Sovjet-Unie de Verenigde Staten zou hebben aangevallen met nucleaire wapens, hoeveel tijd had er nog geweest om een nucleaire tegenaanval te beginnen voordat de Amerikaanse nucleaire mogelijkheden vernietigd zouden zijn door de Sovjet-Unie. De Russische ICBM had waarschijnlijk een verkleind effect op de reactietijd. Hierdoor werd de positie van de Verenigde Staten gemarginaliseerd. De lancering van Spoetnik had volgens dit model moeten leiden tot een reactie van de Verenigde Staten om de balans te herstellen. In de historiografie is deze reactie nauwelijks aanwezig.

Op basis van de vermeende werking van afschrikkingstheorie en het bestaande beeld in een groot deel van de historiografie valt er te concluderen dat er substantieel gat bestaat tussen beeld en theorie. De vraag is waarom dit is. Een gat tussen historiografie en theorie kan wijzen op potentiële nieuwe bevindingen. Het is mogelijk dat afschrikkingstheorie nieuw licht werpt op bepaalde aspecten van het Spoetnikmoment. De hypothese die in deze bijdrage geponeerd wordt stelt dat er wel een reactie vanuit de Verenigde Staten was die verliep volgens afschrikkingstheorie.

Wat biedt deze hypothese dan voor alternatief beeld? Zoals eerder omschreven is, is er

²⁰ Michael Quinlan, *Thinking about Nuclear Weapons: Principles, Problems, Prospects* (Oxford, Oxford University Press 2009). 32.

een bepaald verwachtingspatroon dat zou optreden wanneer afschrikkingstheorie gebruikt wordt. In deze bijdrage zal vooral het werk van de eerder genoemde Michael Quinlan centraal staan. Volgens Quinlan treedt er in een scenario zoals bij de lancering van Spoetnik een vermeende verschuiving op in de balans tussen twee grootmachten.²¹ De grootmacht met de verbeterde militaire capaciteit zorgt er voor dat de andere grootmacht zo snel mogelijk op het zelfde niveau moet komen. Er moet dus spraken zijn van een reactie. Deze reactie is waarschijnlijk tweedelig.

Aanvankelijk zal er onrust ontstaan zijn over de vermeende voorsprong die genomen werd door de andere grootmacht.²² Deze onrust zet zich door in een poging om de balans te herstellen. Aangezien het gaat om een technologische achterstand, zal de grootmacht gaan proberen om deze achterstand in een zo kort mogelijk tijd te verkleinen. Er is sprake van een transitieperiode. Tijdens een transitieperiode wordt er geprobeerd de achterstand met de concurrentie te verkleinen door innovatie. Innovatie heeft echter tijd nodig. Als gevolg zal er dan ook spraken zijn van tussentijdse maatregelen om de concurrentie te verkleinen.²³ In het geval van het Spoetnikmoment valt er te verwachten dat de Amerikaanse overheid aanvankelijk paniekerig reageerde. Om vervolgens met bestaande wapensystemen tussentijdse maatregelen nemen zodat er tijd gewonnen kan worden om een ICBM te ontwikkelen.

Om deze hypothese te testen wordt in deze bijdrage gefocust op het Pentagon in de maanden na de lancering van Spoetnik-1.²⁴ Er is al uitgebreid onderzoek gedaan naar de regering van President Eisenhower. Hieruit komt het beeld naar voren van de behouden reactie. Om te laten zien dat het beeld complexer was in de Amerikaanse overheid dan alleen de reactie van President Eisenhower ligt de focus op het Pentagon. Dit is immers de plek waar men zich bezig hield met nucleaire strategie. Dit leidt tot de volgende onderzoeksvraag: In welke mate waren de aanvankelijke reactie en beslissingen van het *Department of Defense* op de lancering van Spoetnik in de laatste maanden van de 1957 het gevolg van de eerder genoemde elementen van afschrikkingstheorie?

Deze hoofdvraag zal beantwoord worden in drie hoofdstukken. Allereerst zal er gekeken worden naar de mate waarin het *DoD* gebruik maakte van afschrikkingstheorie ten tijde van de

²¹ Quinlan, *Thinking about Nuclear Weapons*, 32.

²² *Ibidem*, 34.

²³ Everet Rogers, *Diffusion of innovations* (New York, Free Press of Glencoe 1983) 150.

²⁴ Launius Logsdon, *Reconsidering Sputnik: Forty years since the Soviet satellite*. (Sydney, Hardwood Academic 2000) 85.

Op 4 oktober 1957 lanceerde de Sovjet-Unie Спутник-1 oftewel Spoetnik-1. Op 4 november 1957 werd Spoetnik-1 opgevolgd door Spoetnik-2 met het beroemde hondje Laika aan boord. In dit onderzoek is rekening gehouden met de lancering van Spoetnik-2, maar is er bewust voor gekozen om te focus te houden op Spoetnik-1 vanwege het uitzonderlijke effect van deze missie.

lancering van Spoetnik. Volgens Gaddis en het algemeen historiografisch beeld valt dit te betwijfelen. Dit hoofdstuk zal voornamelijk dienen om de aannames waaruit de hypothese opgebouwd is uit is te onderbouwen. De conclusies hieruit zullen vervolgens in hoofdstuk twee en drie worden uitgewerkt tot de vermeende gevolgen van afschrikkingstheorie. In hoofdstuk twee zal er gekeken worden naar de aanvankelijke reactie. In welke mate was er sprake van onrust en waarom was er sprake van onrust? Afsluitend zal er gekeken worden naar handelingen van het *DoD* in reactie op Spoetnik. In welke mate was er sprake van improvisatie? Welke gevolgen had Spoetnik en hoe veranderde dit het Amerikaanse nucleair beleid?

Deze vragen zullen beantwoord worden aan de hand van de primaire bronnen uit de FRUS collectie. De focus van deze casus ligt in de maanden oktober, november en december van 1957. De reden hiervoor is tweedelig. Ten eerste beperkt de omvang van het bronmateriaal deze bijdrage tot een casus van drie maanden. Ten tweede beperkt een aanname over hoe reacties verlopen deze bijdrage ook. Reacties op gebeurtenissen zijn vaak het felst kort na de gebeurtenis zelf. Daarom zijn de eerste drie maanden na de lancering een goed beginpunt voor dit onderzoek. Hiervoor zullen voornamelijk de National Security Policy collectie gebruikt worden van het FRUS (*Foreign Relations of the United States*). In de bronnen wordt opzoek gegaan naar de reactie van het *DoD* met betrekking op het Russische ICBM programma en de lancering van Spoetnik. Valt er een schaduw te zien in de bronnen van de rode kunstmaan?

II Spoetnik en nucleaire afschrikking

Volgens John Lewis Gaddis kan er bij het gebruik van afschrikkingstheorie vraagtekens neergezet worden. In 1989 kwam Gaddis met *The Long Peace*. Gaddis beargumenteerde dat de bipolaire wereld van de Koude Oorlog stabiel bleef onder meer door oudere diplomatieke patronen.²⁵ Nucleaire afschrikking was echter een klein onderdeel hiervan. Het beeld van de Koude Oorlog werd hierdoor complexer. Gaddis poneerde zelfs de vraag: ‘Were does a rational choice approach to Cold War History still make sense?’²⁶ Binnen dit kader moet Gaddis zijn benadering van het Spoetnikmoment ook gezien worden. Het bekijken van het Spoetnikmoment vanuit afschrikkingstheorie is niet toereikend volgens Gaddis. Er was vaak een gat tussen de realiteit en de retoriek rondom nucleaire strategie.²⁷ Modellen zijn ideaal types en corresponderen daarom niet altijd met de werkelijkheid. Veel plannen kwamen nooit van de tekenafel. Volgens Yanek Mieczkowski verklaard dit ook de reactie van President Eisenhower. Eisenhower zag Spoetnik meer als propaganda dan daadwerkelijk als een gevaar voor het nucleaire evenwicht.²⁸

Er zijn echter een aantal ontwikkelingen in nucleaire strategie rond 1957 die op het belang van Spoetnik kunnen duiden. Lawrence Freedman beargumenteerde dat aan het eind van de jaren vijftig het concept van *First Strike* of verassingsaanval belangrijker werd.²⁹ ‘[Sputnik] serves as a watershed in American attitudes on technology and the strategic balance’.³⁰ Ten tijde van de lancering van Spoetnik was volgens Freedman het concept van nucleaire afschrikking van belang. Volgens Michael Nojeim en David Kilroy valt deze ontwikkeling ook terug te vinden in de snelheid waarmee het aantal nucleaire wapens toenam na 1957. Nojeim en Kilroy poneren de stelling dat Spoetnik zorgde voor een versnelling van de nucleaire wapenwedloop.³¹ De historiografische standpunten van Freedman, Nojeim en Kilroy sluiten aan bij het theoretisch model van Michael Quinlan. Het is de vraag of dat dit model toepasbaar is op het Spoetnikmoment?

Alhoewel het bijna zeker is dat het Pentagon bezig was met nucleaire afschrikking gedurende een groot deel van de jaren vijftig, is de vraag welke rol het speelde ten tijde van de lancering van Spoetnik. In welke mate werd Spoetnik bekeken vanuit het *DoD in* het kader van

²⁵ Gaddis, *The Long Peace*, 6.

²⁶ Gaddis, *The Cold War*, 24.

²⁷ Ibidem, 26.

²⁸ Mieczkowski, *Eisenhower’s Sputnik Moment*, 14.

²⁹ Lawrence Freedman, *The Evolution of Nuclear Strategy* (New York, Palgrave McMillan 1989) 131.

³⁰ Freedman, *The Evolution*, 132.

³¹ Michael Nojeim & David Kilroy, *Days of Decision: Turning Points in U. S. Foreign Policy* (Washington D.C., Potomac Books 2011) 46.

nucleaire afschrikking? In dit hoofdstuk zal een analyse worden gemaakt van het strategische nucleaire beleid van de Verenigde Staten in de maanden rond Spoetnik. Vallen de aspecten van Quinlan terug te vinden in het Spoetnikmoment? Doormiddel van primair brongebruik zullen de standpunten van de respectievelijke voor en tegenstanders die eerder genoemd zijn worden getoetst. Is het model van Quinlan toereikend in deze context?

1.1. Nucleaire strategie

Nucleaire afschrikking gaat terug naar het begin van de jaren vijftig. De Sovjet-Unie nam echter een significante voorsprong in ICBM technologie met de lancering van Spoetnik Dit zou kunnen betekenen dat het evenwicht in onbalans aan het raken was. Het is echter de vraag of dat dit gebeurde vanuit het perspectief van onder andere Gaddis of vanuit het perspectief van onder andere Freedman. Een van de beste voorbeelden van hoe nucleaire strategie functioneerde ten tijde van de lancering van Spoetnik is een rapport van een oorlogssimulatie van het *DoD*. Het rapport werd op 11 november gepresenteerd aan de *National Security Council* door generaal Nathan Twining.³² In de simulatie waren vier verschillende scenario's afgespeeld waarbij de Sovjet-Unie de Verenigde Staten zou aanvallen in 1960.

'In the event of a Soviet attack on the U.S. in 1960, both the U.S. and the USSR would be devastated; that by such an attack the USSR in 1960 could kill from ¼ to ½ of the U.S. population and injure many more in the process; and that military and civilian leadership of the U.S. at the Seat of Government would be virtually wiped out.'³³

Dit scenario werd door de participerende generaals ook als 'wenselijk' omschreven. Wat zegt dit rapport uit november 1957 over nucleaire strategie ten tijde van Spoetnik? In het vorige hoofdstuk zijn de twee pilaren van nucleair evenwicht omschreven volgens het model van Michael Quinlan. Ten eerste moet een grootmacht erkennen dat er een andere grootmacht is die de beschikking heeft over dezelfde vernietigde militaire middelen. Ten tweede moet een

³² S. Everett Gleason, 'Memorandum of Discussion at the 344th Meeting of the National Security Council' (12 November 1957) In: FROS 1955-1957 Volume XIX: National Security, nummer 162, pagina 632.

Sarell Everett Gleason was *Deputy Executive Secretary of the National Security Council* tussen 1946 en 1962. Zie hiervoor: Robert Bowie & Richard Immerman, *Waging Peace: How Eisenhower Shaped an Enduring Cold War Strategy* (Oxford, Oxford University Press 2000) 51.

Generaal Nathan Twining ruidde ten tijde van de Spoetnikcrisis zijn functie als *Chief of Staff of the United States Air Force* in voor *Chairman of the Joint Chiefs of Staff*. Zie hiervoor *United States Air Force Biographies* te vinden op <http://www.af.mil/AboutUs/Biographies/Display/tabid/225/Article/105367/general-nathan-f-twining.aspx> [08-12-2016].

³³ S. Everett Gleason, 'Memorandum of Discussion at the 344th Meeting of the National Security Council' (12 November 1957) In: FRUS 1955-1957 Volume XIX: National Security, nummer 162, pagina 632.

grootmacht beschikken over de kennis en het besef dat de inzet van deze militaire middelen door beide grootmachten onwenselijk is. Beide pilaren zijn in dit rapport aanwezig. Ten eerste erkent de Verenigde Staten de potentiële vernietigende kracht van het Sovjet arsenaal. Het is immers krachtig genoeg om een groot deel van de Verenigde Staten te vernietigen. Ten tweede wordt in dit rapport ook duidelijk dat er geen winnaars zijn in een nucleair conflict. Zowel de Sovjet-Unie als de Verenigde Staten zouden in alle genoemde scenario's vernietigd zijn.

Het model van Quinlan is daarom toepasbaar op de periode van het Spoetnikmoment. Om de werkelijkheid van het Spoetnikmoment te benaderen is het van belang om dit model in de context van Spoetnik te zetten. Volgens Gaddis is het probleem dat dergelijke modellen in theorie zo werkten. In de praktijk werden politieke of militaire situaties ook anders beoordeeld. Het is echter de vraag of het eerder omschreven model dan nog wel bij Spoetnik toepasbaar is?

1.2. Spoetnik als wapen

Het Spoetnikmoment wordt vaak gekarakteriseerd door het feit dat het Pentagon en President Eisenhower de waarde van de satelliet klein achtte. 'While Soviet satellite does not meet all of the scientific objectives, its values are scientific rather than military.'³⁴ Vanuit dit perspectief lijkt het Pentagon Spoetnik vooral bekeken te hebben als propaganda. Spoetnik was in werkelijkheid ook niet meer dan een zestig kilo zware bal met een batterij en radiozender. Het ging echter niet om Spoetnik zelf, maar om de draagraket. De Sovjet-Unie beweerde dat het ging om een ICBM. Het gebruik van een ICBM maakte Spoetnik eventueel interessant voor nucleaire strategen. Het is belangrijk om deze twee aspecten uit elkaar te halen. In veel bronnen is het vaak niet duidelijk over welk onderdeel van de lancering er wordt gesproken.

De kleine details geven binnen deze context een belangrijke mogelijkheid. In de bronnen lijken er namelijk twee manieren te zijn om te kijken naar Spoetnik. Spoetnik kan bekeken worden als propaganda en als wapen. *Secretary of State* John Foster Dulles berichtte aan President Eisenhower na de lancering: 'He first pointed out that Khrushchev had moved all his propaganda guns into place'³⁵ Daar tegenover kan de reactie van Generaal Twining gezet

³⁴ S. Everett Gleason, 'Memorandum of Discussion at the 339th Meeting of the National Security Council, Washington' (10 Oktober 1957), In: FRUS 1955–1957 Volume XXIV: Soviet Union & Eastern Mediterranean, nummer 76, pagina 163.

³⁵ S. Everett Gleason, 'Memorandum of Discussion at the 339th Meeting of the National Security Council, Washington' (10 Oktober 1957), In: FRUS 1955–1957 Volume XXIV: Soviet Union & Eastern Mediterranean, nummer 76, pagina 163.

worden: ‘Soviet satellite is of military importance in sense that advancement of science in long run contributes to military technology.’³⁶ Door onderscheid te maken tussen deze twee soorten van reacties wordt het duidelijk dat Spoetnik meer was dan alleen propaganda in de ogen van het Pentagon. De lancering van Spoetnik maakte duidelijk dat de Sovjet-Unie waarschijnlijk in bezit was van krachtige rakettechnologie. ‘A feasible design for Sputnik could be directly adapted to a surface-to-surface missile capable of sending a sizeable warhead 3,000–3,500 miles.’³⁷ Het interessante van de uitspraak van *Director of the Bureau of Intelligence and Research* Hugh Cumming is dat hij hier moest toegeven dat de Sovjet-Unie de Verenigde Staten voorbij gestreefd waren op het gebied van langeafstandsraketten. De Verenigde Staten had namelijk geen operationele raketten in de bovengenoemde klasse.

Met deze uitspraken van Cumming en Twining wordt het duidelijk dat het model van Quinlan van toepassing is op het Spoetnikmoment. De twee pilaren van het model kunnen terug gevonden worden in de nucleaire strategie ten tijde van het Spoetnikmoment. Dit betekent dat het Pentagon Spoetnik bekeek vanuit het perspectief van nucleaire afschrikking. Spoetnik vormde een bepaalde dreiging. Er kan geconcludeerd worden dat meerdere perspectieven op de gebeurtenissen rondom het Spoetnikmoment mogelijk zijn. Als het gaat om Spoetnik zijn de gebeurtenissen en reacties veel complexer dan historici aanvankelijk dachten.

Door onderscheid te maken tussen satelliet en raket wordt het duidelijk dat het Pentagon de ontwikkelingen van Spoetnik bekeken vanuit strategisch oogpunt. Daarnaast is het ook van belang om het concept nucleair evenwicht naast de bronnen te houden. De uitspraken van Cumming en Twining hebben weinig lading zonder dit concept. Alhoewel er niet direct verwezen werd naar een bepaalde nucleaire strategie in de documenten over Spoetnik, bestaat er verband tussen deze documenten en de oorlogssimulatie van Twining. Het gaat immers niet om speculatieve memorandums van vergaderingen, maar om daadwerkelijk nucleair beleid van het Pentagon. Daarnaast werd er over Spoetnik ook gesproken als daadwerkelijke dreiging voor de Verenigde Staten.

³⁶ Ibidem, 165.

³⁷ Hugh Cumming, ‘Memorandum From the Director of Intelligence and Research to the Acting Secretary of State (11 oktober 1957) in: FRUS 1955–1957 Volume XXIV: Soviet Union & Eastern Mediteranean, nummer 78, pagina 170.

III: Onrust in het Pentagon

In het vorige hoofdstuk is er geconcludeerd dat het Pentagon de ontwikkelingen rondom Spoetnik bekeek vanuit nucleaire afschrikking. Vanuit afschrikkingstheorie wordt het aannemelijk dat er onrust ontstond ten tijde van de lancering van Spoetnik binnen het Pentagon. De nucleaire balans tussen de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten leek verstoord te zijn. De vraag is in hoeverre er onrust ontstond binnen het Pentagon en vooral waarom? Wat waren de factoren die de lancering van Spoetnik bedreigend maakte voor het voort bestaan van de nucleaire balans tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie?

Allereerst zal de focus liggen om aantonen van deze onrust. In de historiografie wordt de onrust binnen het *DoD* vaak genuanceerd en er is weinig over geschreven. Walter McDougall nuanceerde de reactie van het Pentagon door het in de context van de U-2 spionagevluchten te plaatsen.³⁸ Hij beargumenteerde dat het Pentagon niet verrast was door de lancering van Spoetnik. Het testen van de vermeende Russische ICBM was al bekend voor de lancering van Spoetnik. Als gevolg ontstond in de historiografie een beeld dat het *DoD* alles onder controle had. Er kunnen echter vraagtekens geplaatst worden bij de kennis van het Pentagon over het lanceervoertuig. De Amerikaanse inlichtingendiensten lijken vooral gedacht te hebben dat ze meer wisten van het lanceervoertuig. Vanuit dit beginpunt zal vervolgens verder gekeken worden naar de onrust binnen het *DoD*. McDougall beargumenteerde vanuit de voorkennis van het *DoD* zijn standpunt dat de onrust relatief meeviel. Robert Divine concludeerde dat Spoetnik zorgde voor zorgen over de toekomst.³⁹ Om de reactie en de onrust van het *DoD* te analyseren zal er een onderscheid worden gemaakt tussen factoren die op korte en lange termijn zorgden voor onrust. Voor wat werd gevreesd op korte en lange termijn en waarom?

2.1. De angst voor langeafstandsraketten

In de historiografie bestaat er discussie over de kennis die de Verenigde Staten bezat over het Russische ICBM programma. Volgens Walter McDougall had de Verenigde Staten doormiddel van de U-2 al sinds 1956 bewijs voor het bestaan van de R-7.⁴⁰ Ook volgens Yanek Mieczkowski waren er in de zomer van 1957 al sterke vermoedens dat de Sovjet-Unie niet

³⁸ Walter McDougall, *The Heavens and The Earth: a Political History of the Space Age* (Johns Hopkins University Press, Baltimore 1997) 117.

³⁹ Divine, *The Sputnik Challenge*, 43.

⁴⁰ McDougall, *The Heavens and The Earth*, 117.

blufte over het bestaan van een ICBM.⁴¹ Als het *DoD* in 1957 al wist van het bestaan van de R-7 dan was de lancering van Spoetnik waarschijnlijk geen schok geweest. Het is echter de vraag in hoeverre het Pentagon kennis had van de specificaties van de R-7. Veel documenten over de U-2 overvluchten van de R-7 lanceerplatformen in Tyuratam zijn openbaar, maar bezitten vaak geen openbaar gemaakte specificaties.

Er kan echter aan de hand van het in 1993 gepubliceerde archief van de National Intelligence Estimates van de CIA worden gesteld dat de informatie rondom de R-7 onduidelijk was.⁴² In 1956 werd er geconcludeerd dat het waarschijnlijk was dat de Sovjet-Unie grotere prioriteit gaf aan langeafstandsraketten dan aan bomenwerpers. Het was echter niet te zeggen om wat voor raketten het hier ging. Er werden drie waarschijnlijke opties gegeven van raketten met een bereik tot 1000 NM of 1800 km. De CIA ging er vanuit dat Russische raketten met een bereik dat groter zou zijn dan 1000 NM niet operationeel zouden zijn voor de periode 1961-1963. Gebaseerd op de lanceerplatformen die door de U-2 gefotografeerd werden, had de CIA ingeschat dat het zou gaan om een raket van 50 ton.⁴³ Alhoewel er dus kennis in de Verenigde Staten aanwezig was over het Russische ICBM programma was deze kennis onvolledig. In werkelijkheid was de R-7 die Spoetnik lanceerde 280 ton en had het vermogen om een afstand van bijna 3000 NM te overbruggen. Er kan geconcludeerd worden dat het *DoD* tot oktober 1957 een heel ander beeld had van het Russische ICBM programma.

Een behouden reactie binnen het Pentagon lijkt daarom ook onwaarschijnlijk. Een enigszins ambigue reactie kan gevonden worden in de bronnen. Het meest opvallende is hoe vaak personen zoals Dulles en Twining benoemen dat het *DoD* vooral niet moet panikeren. 'He then went on to say that while we could not permit ourselves to be panicked by the Soviet achievement'⁴⁴ Een ander voorbeeld: 'General Twining cautioned that we should not permit ourselves to become hysterical about the Soviet achievement'⁴⁵. De reden dat een persoon zegt dat paniek het laatste is wat gebruikt kan worden kan natuurlijk variëren. Het zegt echter wel iets over de impact van Spoetnik. Waarom zou het anders zo vaak herhaald moeten worden?

⁴¹ Yanek Mieczkowski, *Eisenhower's sputnik moment: The race for space and world prestige* (Cornell University Press, New York 2013). 10

⁴² CIA. Donald Steurly, 'NIE-11-17' (17 november 1956), in: *Estimates on Soviet Strategic Forces 1950-1983* pp. 9

⁴³ Ibidem 14.

⁴⁴ S. Everett Gleason, 'Memorandum of Discussion at the 339th Meeting of the National Security Council, Washington' (10 Oktober 1957), in: FRUS 1955-1957 Volume XXIV: Soviet Union & Eastern Mediterranean, nummer 76, pagina 163.

⁴⁵ S. Everett Gleason, 'Memorandum of Discussion at the 341st Meeting of the National Security Council') 24 Oktober 1957, in: FRUS 1955-1957 Volume XIX: National Security, nummer 150, pagina 613.

2.2. Zorgen voor de korte termijn

Het *DoD* werd in oktober 1957 met de neus op de feiten gedrukt dat de Sovjet-Unie op een aantal technologische fronten verder was dan de Verenigde Staten. Was de Verenigde Staten op korte termijn wel in staat om de nucleaire balans te behouden met de Sovjet-Unie? Al op 8 oktober rapporteerde minister van Defensie Charles Wilson aan Eisenhower dat de Russische prestaties gevolgen zouden hebben voor de bestaande raketprogramma's. Er bestond een gevoel dat vooral de IRBM programma's te langzaam werd ontwikkeld. Het probleem volgens Wilson was het budget. De Verenigde Staten zou hierdoor een nucleaire mogelijkheid zijn zonder duidelijke focus.⁴⁶

Vanuit nucleaire afschrikking gedacht begonnen militaire strategen zoals kolonel Rosson zich af te vragen of de Verenigde Staten in alle denkbare scenario's nog wel 'nuclear capable' was.⁴⁷ De ontwikkeling van de eerste ICBM gaf de Sovjet-Unie immers de mogelijkheid om een *First Strike* uit te voeren. Dit maakte de Verenigde Staten in twee scenario's kwetsbaar.⁴⁸ Ten eerste was de op de grond gestationeerde nucleaire bomerwerper vloot van *Strategic Air Command (SAC)* kwetsbaar. Dit gaf de Sovjet-Unie een voordeel. Ten tweede was Washington D.C. kwetsbaar waardoor de hele militaire hiërarchie met de president aan de top gevaar liep. In het geval dat deze hiërarchie weg zou vallen bij een *First Strike* zou het onmogelijk worden om een nucleaire tegenaanval uit te voeren.⁴⁹

Alleen niet iedereen binnen DoD was overtuigd van de korte termijn gevolgen van de ICBM. De internationale politiek van de Sovjet-Unie leek ten eerste niet aan te sturen op een confrontatie met de Verenigde Staten. Daarnaast waren veel hooggeplaatste *DoD* medewerkers waaronder Wilson's opvolger McElroy er vanuit overtuigd dat *Strategic Air Command (SAC)* sterk genoeg was om de deterrence te bewaren. In 1957 waren er immers al 24 uren vluchten van nucleair geladen bomwerpers.⁵⁰ Uiteindelijk besloot het Pentagon in november om toch door te gaan met de aanbevelingen van Rosson. Er is ongetwijfeld discussie hierover geweest, maar dit valt niet terug te vinden in de bronnen. Waarom werd er dan toch geluisterd naar

⁴⁶ Ibidem, pagina 599.

⁴⁷ S. Everett Gleason, 'Memorandum of Discussion at the 341st Meeting of the National Security Council' (24 oktober 1957) in: FROS 1955-1957 Volume XIX: National Security, nummer 150, pagina 615.

⁴⁸ S. Everett Gleason, 'Memorandum of Discussion at the 339th Meeting of the National Security Council' (10 oktober 1957) in: FROS 1955-1957 Volume XIX: National Security, nummer 146, pagina 604.

⁴⁹ S. Everett Gleason, 'Memorandum of Discussion at the 341st Meeting of the National Security Council' (24 oktober 1957) in: FROS 1955-1957 Volume XIX: National Security, nummer 150, pagina 615.

⁵⁰ G. Goodpaster., 'Memorandum of a Conference with the President' (8 oktober 1957), in: FROS 1955-1957 Volume XIX: National Security, nummer 145, pagina 599.

Rosson?

Alhoewel volgens McElroy een aanval vanuit de Sovjet-Unie onwaarschijnlijk leek op korte termijn, maakte het de Verenigde Staten de komende tijd wel kwetsbaar. De vernietiging van SAC of Washington D.C. zou immers het einde betekenen van een operationele nucleaire strijdkracht in de Verenigde Staten. Terugkomend op het model van Quinlan is de mogelijkheid tot een *First Strike* desastreus voor de nucleaire balans. Het is daarom een logisch gevolg van denken in afschrikkingstheorie.

Er kan geconcludeerd worden dat er spraken was van onrust als gevolg van nucleaire afschrikkingstheorie. Er was onrust binnen *het* DoD als gevolg van Spoetnik. De zorgen van het *DoD* op de korte termijn moeten echter ook niet overdreven worden. Een Russische *First Strike* leek niet waarschijnlijk in 1957 zoals McElroy claimde. Daarnaast was ook niet iedereen binnen het Pentagon overtuigd van de Sovjet dreiging. Er was ruimte voor discussie immers.

2.3. Zorgen voor de langere termijn

De zorgen voor de langere termijn waren abstracter dan op de korte termijn. De zorgen waren tweedelig. Enerzijds werd er gevreesd voor groeiende achterstand op het terrein van ICBM's. Anderzijds was er de vrees voor technologische doorbraken met nieuwe militaire toepassingen.⁵¹ Het kernprobleem werd in een *National Security Rapport* geformuleerd als:

'The rapid expansion of the USSR's technical and scientific capabilities, critical to the growth of Soviet industrial and military power, will also continue. [...] The USSR has been able to make comparable achievements and to forge ahead in certain areas of critical military and industrial significance by concentrating its efforts in these fields. The number of university level graduates employed in scientific and technical fields already exceeds that in the US, and probably will be about 40 percent greater than that in the US by 1962.'⁵²

Beide omschreven problemen komen hier naar voren, maar waarom was dit problematisch? Het *DoD* zag vooral een verband tussen de groeiende militair-technologische capaciteit van de Sovjet-Unie en het groeiende onderwijsstelsel in de Sovjet-Unie. Het idee bestond dat dit op langere termijn zou leiden tot een technologische superioriteit van de Sovjet-Unie ten op zichten van de Verenigde Staten. Het werd mogelijk geacht dat de Sovjet-Unie in

⁵¹ Ibidem 643.

⁵² James S. Lay, Jr., 'National Security Council Report' (7 november 1957)), in: FRUS 1955-1957 Volume XIX: National Security, nummer 158, 641.

innovatieve velden zoals een ICBM op vaste brandstof een technologische voorsprong zou hebben op de Verenigde Staten.⁵³ Ook de implicaties van Spoetnik zelf worden gezien als gevaarlijk. Het zou mogelijk zijn dat de Sovjet-Unie afzienbare tijd een spionagesatelliet of bewapende satelliet zou kunnen lanceren.⁵⁴ In de meest gunstige scenario's zou de Verenigde Staten tot 1963 een achterstand hebben.

Er kan geconcludeerd worden dat zowel op korte als lange termijn er onzekerheid was. In tegenstelling tot wat in de historiografie beschreven is. Binnen het *DoD* was er onrust als gevolg van de lancering van Spoetnik. Er was echter ook geen sprake van significante paniek. Er kan wel gesproken worden van aanwezige onrust. Het is mogelijk dat deze scheiding in het Pentagon ook te maken heeft met de houding van president Eisenhower. De Sovjet-Unie had een voorsprong genomen en het *DoD* kon niet helemaal verklaren hoe dat mogelijk was. Er bestond onduidelijkheid over de staat van het Russische raketprogramma. Als gevolg hiervan waren er zorgen over de korte en lange termijn. Op korte termijn leek de onverdedigbaarheid van de Verenigde Staten tegen een ICBM aanval de grootste dreigende factor. De vermeende actie-reactietijd bij een dergelijke aanval was in het nadeel van de Verenigde Staten. Zowel de factoren op lange als korte termijn zijn het gevolg van het nucleaire afschrikkingstheorie. De lancering van Spoetnik had het Pentagon wakker geschud.

⁵³ Ibidem, 640.

⁵⁴ G. Goodpaster., 'Memorandum of a Conference with the President' (8 oktober 1957), in: FRUS 1955-1957 Volume XIX: National Security, nummer 145, pagina 599.

IV: Tussentijdse maatregelen

Dat er onrust binnen het Pentagon bestond naar aanleiding van de lancering van Spoetnik is een belangrijke constatering. Deze onrust kan immers erop wijzen dat het *DoD* het noodzakelijk vond om de nucleaire balans te herstellen met de Sovjet-Unie. De vermeende technologische voorsprong die de Sovjet-Unie zouden hebben genomen op de Verenigde Staten stond hier centraal in. Zoals in het voorafgaande hoofdstuk werd (beargumenteerd), vreesde het Pentagon vooral voor de snelheid waarmee een ICBM de Verenigde Staten kon bereiken. De actie-reactietijd van de Sovjet-Unie in nucleair conflict was sneller. Zonder een werkende ICBM kon de Verenigde Staten deze balans niet herstellen.

Innovaties zoals een ICBM zijn vaak tijdrovend. Als gevolg kan verwacht worden dat de Verenigde Staten in een transitieperiode terecht kwam. In deze transitieperiode konden oude wapensystemen het niet opnemen tegen de nieuwe wapensystemen van de Sovjet-Unie. Als gevolg werden er daarom tussentijdse maatregelen genomen om het technologische gat tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie zover mogelijk, te verkleinen. Deze tussentijdse maatregelen kunnen daarom omschreven worden als een vorm van improvisatie.

Dat er spraken was van veranderingen in het Amerikaanse nucleaire beleid ten tijde van het Spoetnikmoment is vrijwel zeker. Lawrence Freedman beargumenteerde dat de ontwikkeling van de ICBM leidde tot bloei van nucleair beleid.⁵⁵ Het aantal nucleaire wapens verdubbelde eind jaren vijftig. Er waren zelfs plannen voor het nucleair bewapenen van de Europese bondgenoten. Alhoewel de lancering van Spoetnik niet direct zorgde voor deze ontwikkelingen volgens Freedman, was het wel een bijdragende factor. Er zijn echter historici zoals Yanek Mieczkowski die beargumenteren dat de impact van Spoetnik klein is geweest.⁵⁶

In dit laatste hoofdstuk zal er gekeken worden in welke mate ontwikkelingen in het nucleaire beleid van de Verenigde Staten ten tijde van het Spoetnikmoment het resultaat waren van tussentijdse maatregelen als reactie op de lancering van Spoetnik. Hierbij wordt er voornamelijk gekeken naar beslissingen die het Pentagon nam in de eerste twee maanden na de lancering van Spoetnik.

⁵⁵ Freedman, *The Evolution*, 131.

⁵⁶ Mieczkowski, *Eisenhower's Sputnik Moment*, 12.

3.1. Maatregelen op de korte termijn

In het vorige hoofdstuk is er geconcludeerd dat DoD voor de korte termijn vooral vreesde voor een beslissende Russische *First Strike* mogelijkheid. Deze angst was tweedelig. Enerzijds werd er gevreesd voor de SAC luchtmachtbasissen. Anderzijds voor een aanval op Washington zelf waarbij het Pentagon en het Witte Huis uitgeschakeld zouden worden. Het werd het Pentagon duidelijk dat de Verenigde Staten op korte termijn de afschrikkingsbalans niet kon herstellen zoals in de vorige paragraaf geconcludeerd werd. Als gevolg moesten er maatregelen op korte termijn komen om de Verenigde Staten te beschermen. Het is echter de vraag of dat maatregelen die genomen werden om de veiligheid van SAC luchtmachtbasissen en Washington D.C. te verbeteren het gevolg waren van Spoetnik. Sinds januari 1957 had *Security Resources Panel*, beter bekend als de Gaither commissie, onderzoek gedaan naar de veiligheid van de Verenigde Staten in het geval van een nucleaire oorlog.⁵⁷ Het onderzoek werd in november gepubliceerd. Ook andere nucleaire scenario's zoals de eerder genoemde oorlogssimulatie van generaal Twining kwamen in november met resultaten.⁵⁸

Deze onderzoeken waren begonnen ver voor de lancering van Spoetnik. Wat was het aandeel van Spoetnik dan nog? Wat waren allereerst de maatregelen die het *DoD* nam in november en december 1957 om het nucleaire beleid te verbeteren? Aangezien het gaat om korte termijn maatregelen zijn deze ontwikkelingen terug te vinden in de historiografie. Robert Divine spreekt bijvoorbeeld van beslissingen tot verbetering van de Amerikaanse verdediging, maar benoemt ze niet. Daarom volgt hier eerst een geconstrueerd overzicht van de korte termijn maatregelen die het *DoD* nam tussen oktober en december 1957.⁵⁹

*De manier van opereren van SAC moest veranderen. Er moest meer zekerheid komen dat de Verenigde Staten in staat zou om ten allen tijde een nucleaire aanval uit te voeren op de Sovjet-Unie. Het voort bestaan van SAC zelfs tijdens een nucleaire oorlog zou betekenen dat de Verenigde Staten zelfs in het geval dat Washington vernietigd zou worden, nog steeds de Sovjet-Unie kon aanvallen. In november 1957 werden tijdens meerdere *security councils* het*

⁵⁷ Allen W. Dulles, 'Memorandum From the Director of Central Intelligence to the Executive Secretary of the National Security Council' (24 December 1957) In: FRUS 1955-1957 Volume XIX: National Security, nummer 174, pagina 703.

⁵⁸ S. Everett Gleason, 'Memorandum of Discussion at the 344th Meeting of the National Security Council' (12 November 1957) In: FROS 1955-1957 Volume XIX: National Security, nummer 162, pagina 632.

⁵⁹ Divine, *The Sputnik Challenge*, 21.

besluit genomen om SAC te beschermen en te verbeteren op twee manieren. Allereerst zou de alertheid van de toekomstige Nike-Hercules luchtdoelraketten verhoogd moeten worden. In november 1957 bestond er nog het geloof dat de Nike-Hercules effectief zou kunnen zijn tegen inkomende ICBM's. Daarnaast zouden de Nike-Hercules basissen kunnen dienen als een *early warning system*.⁶⁰ Ten tweede zou het aantal B-52 en B-47 bommenwerpers dat in staat van paraatheid was verhoogd worden. In het geval van een *First Strike* door de Sovjet-Unie zouden een groot aantal langeafstandsbommenwerpers de kans hebben om vernietiging te voorkomen.⁶¹

Alhoewel de lancering van Spoetnik in een aantal van deze bronnen genoemd worden, is er geen direct bewijs dat deze maatregelen ook daadwerkelijk het gevolg zijn van de lancering zelf. Er zijn echter wel aanwijzingen dat dit zo is. Ten eerste lijkt het onwaarschijnlijk dat veel van deze maatregelen voort komen uit het Gaither rapport. Dit rapport werd in het Pentagon als een grove overschatting beschouwd. Zoals speciaal strategisch adviseur McCloy beweerde; 'If the Administration carried out all the defense recommendations proposed by the Security Resources Panel, the United States would still find itself in a situation of instability. [...] Our present situation called for an imaginative program.'⁶² Deze uitspraak is interessant omdat er verwezen worden naar 'de huidige situatie'. McElroy sprak deze woorden uit een maand na Spoetnik. Het lijkt waarschijnlijk dat hij hierop doelt. Alhoewel dat de maatregelen omschreven door het rapport overlappen met de maatregelen van het Pentagon, stelde het rapport een reorganisatie van het defensie apparaat op grotere schaal voor. Hierdoor lijkt het onwaarschijnlijk dat het Gaither rapport veel invloed had op de genomen maatregelen.⁶³

Dit betekend echter nog niet dat Spoetnik verantwoordelijk was. Zoals eerder al gezegd is het meest waarschijnlijk dat Spoetnik tot tussentijdse maatregelen leidde. Het verhogen van de alertheid van de Nike-Hercules is voornamelijk interessant. De Nike-Hercules was ontworpen als langeafstandsluchtdoelraket tegen vijandelijke bommenwerpers. Er waren echter ook ideeën om deze raketten te gebruiken tegen ballistische raketten. Het is goed mogelijk dat de Verenigde Staten op deze manier de balans toch enigszins wilde herstellen. Als dit zo is, dan gaat het om improvisatie. De Nike-Hercules was nog niet operationeel in november 1957.⁶⁴ Een versnelde ingebruikname en verhoogde alertheid doelt op improvisatie. Daarnaast is het

⁶⁰ S. Everett Gleason, 'Memorandum of Discussion at the 344th Meeting of the National Security Council' (12 November 1957) In: FROS 1955-1957 Volume XIX: National Security, nummer 160, pagina 664.

⁶¹ Ibidem, 665.

⁶² James S. Lay, Jr, 'National Security Council Report', in: FRUS 1955-1957 Volume XIX: National Security, nummer 158, pagina 640.

⁶³ John Foster Dulles, 'Memorandum of a Conversation Between the President and the Secretary of State' (26 december 1957) in: FRUS 1955-1957 Volume XIX: National Security, nummer 174, pagina 712.

⁶⁴ Thomas Cochran, William Arkin & Milton Hoenig, *Nuclear Weapons Databook Volume I: U.S. Nuclear Forces and Capabilities* (Ballinger Press Cambridge 1984) 287.

verhogen van de alertheidstatus van de SAC luchtvloot ook opvallend. Door de alertheidstatus te verhogen verkleinde de Verenigde Staten de actie-reactietijd in het geval van een nucleaire aanval. Hierbij lijkt het ook wederom te gaan om improvisatie.

Er zou gesteld kunnen worden dat deze bovengenoemde ontwikkelingen eerder verbeteringen waren van het bestaande beleid. Het is echter de vraag waarom dan zo snel? Zonder een verstoorde balans lijkt het onlogisch om op korte termijn deze vermeende verbeteringen in het beleid uit te voeren. Er is immers dan daar geen noodzaak voor. Daarom lijkt het waarschijnlijk dat de korte termijn ontwikkelingen binnen het Pentagon het gevolg zijn van een dergelijke transitieperiode. De lancering van Spoetnik heeft onder meer geleid tot een reactie in het Pentagon.

3.2 Maatregelen op de lange termijn.

Het herstellen van de afschrikkingsbalans was voor de Verenigde Staten op lange termijn de doelstelling. In het vorige hoofdstuk werd geconcludeerd dat voor de lange termijn de angst bestond dat de Sovjet-Unie technologisch verder zou uitlopen op de Verenigde Staten. Het Pentagon zocht naar maatregelen die het gevaar van de Sovjet-Unie zouden inperken. Over de grote ontwikkelingen van het nucleaire beleid aan het einde van de jaren vijftig is meer geschreven dan over de kleine ontwikkelingen die hierboven zijn beschreven. In hoofdstuk 1 zijn de twee meest belangrijke ontwikkelingen al genoemd: het concept van *First Strike* en de versnelde wapenwedloop. Het concept van *First Strike* had volgens Freedman invloed op de stationering van IRBM's in Europa.⁶⁵ Het concept van de versnelde wapenwedloop vindt haar uitwerking in het verhoogde aantal nucleaire wapens, maar vooral in de versnelde ontwikkeling van IRBM's en ICBM's.⁶⁶ De vraag is in hoeverre beide ontwikkelingen het gevolg zijn van de transitieperiode.

Een goed voorbeeld van beide ontwikkelingen is de stationering van de Jupiter in Europa. In 1961 werden een aantal Jupiter IRBM squadrons operationeel in Italië en Turkije. Alhoewel vooral over de stationering van raketten in Italië veel geschreven is wordt het verband met Spoetnik vaak onderschat. Volgens Phillip Nash moet de stationering vooral gezien worden in het oorspronkelijke plan van het *DoD* om strategische raketten te hebben in Europa tegen de Sovjet-Unie. Volgens Nash had Spoetnik wel effect op de stationering, er werd immers in 1958

⁶⁵ Freedman, *The Evolution*, 131.

⁶⁶ Michael Nojeim & David Kilroy, *Days of Decision: Turning Points in U. S. Foreign Policy* (Potomac Books Washington D.C. 2011) 46.

naar meerdere opties gekeken zoals Turkije, maar hij lijkt hier niet te doelen op een vorm van improvisatie. Eigenlijk werd het originele plan gevolgd.⁶⁷ Er kunnen hier echter vraagtekens bijgezet worden. Het Pentagon lijkt in november 1957 al bezig geweest te zijn met een andere visie voor de Jupiter. Militair adviseur McCloy riep op: ‘Our present situation an imaginative foreign policy.’⁶⁸

Het versnelt operationaliseren van de Jupiter lijkt aanvankelijk niet populair geweest te zijn. ‘Secretary Dulles expressed doubt whether the NATO nations in Western Europe would actually be ready to receive IRBM’s’⁶⁹ Vanuit het Pentagon bestond er vooral de vrees voor de problemen die de Jupiter had. Zo waren er problemen met verbrandingsinstabiliteit, maximale dynamische druk tijdens de vlucht en de precisie van de kernkop.⁷⁰ Het is daarom uiterst opvallend dat op 27 november alsnog wordt besloten voor versnelde operationalisering. ‘There was a long discussion about accelerating the intermediate missiles program. [...] It seemed to be the consensus that the program should be somewhat accelerated’⁷¹

De vraag is waarom deze omslag in beleid? Alhoewel het niet bij naam wordt genoemd, lijkt de lancering van Spoetnik veel effect gehad te hebben op dit besluit. Vanuit dit perspectief kan de omslag verklaard worden vanuit het transitieperiode model. Zonder Spoetnik had het Pentagon geen reden tot versneld operationaliseren. Het *DoD* hoopt hier het technologische gat met de Sovjet-Unie op te vullen door naar eigen zeggen ‘slecht ontwikkelde’ IRBM’s in te zetten. Volgens Freedman zou dit de kans op een *First Strike* namelijk verkleinen.⁷²

Er kan geconcludeerd worden dat een aantal maatregelen die genomen werden na de lancering van Spoetnik het gevolg zijn van improvisatie denken. Op de korte termijn had dit als gevolg dat de Nike-Hercules luchtdoelraketten werden ingezet tegen potentiële ICBM aanvallen vanuit de Sovjet-Unie. Daarnaast werd de alertheid van SAC aan het einde van 1957 flink verhoogd. Op de langere termijn werd er gekozen voor een eigen *First Strike* mogelijkheid doormiddel van de IRBM. De reden dat al deze maatregelen gezien kunnen worden als improvisatie zit in twee elementen. Allereerst werd er gebruik gemaakt van technologie die

⁶⁷ Phillip Nash, *The Other Missiles of October: Eisenhower, Kennedy, and the Jupiters, 1957-1963* (University of North Carolina Press Chapel Hill 1997) 5.

⁶⁸ S. Everett Gleason, ‘Memorandum of Discussion at the 344th Meeting of the National Security Council’ (12 November 1957) In: FRUS 1955-1957 Volume XIX: National Security, nummer 160, pagina 694

⁶⁹S. Everett Gleason ‘Memorandum of Discussion at the 346th Meeting of the National Security Council, Washington, November 22, 1957’, in: FRUS 1955-1957 Volume XIX: National Security, nummer 166, pagina 696.

⁷⁰ Jacob Neufeld, *The development of ballistic missiles in the United States Air Force 1945-1960* (DIANE Publishing Collingdale 1990) 65.

⁷¹ John Foster Dulles, ‘Memorandum of a Conversation, Governor Adams’ Office’, (27 november 1957) In: FRUS 1955-1957 Volume XIX: National Security, nummer 168, pagina 698.

⁷² Freedman, *The Evolution*, 131.

onderontwikkeld was. Er zaten veel gevaren in het operationaliseren van de Nike-Hercules en Jupiter. De enige reden die de Verenigde Staten die zou doen is om een tegenreactie klaar te hebben tegen de Sovjet-Unie. Ten tweede worden al deze maatregelen als tussenoplossingen gezien. De Verenigde Staten zou uiteindelijk toch ook een ICBM moet ontwikkelen om de balans te herstellen. Dit waren geen blijvende oplossingen, maar improvisatie.

V Conclusie

In deze bijdrage is nogmaals gekeken naar de reactie van de Verenigde Staten op de lancering van Spoetnik. Het doel van dit onderzoek was het bijstellen van het bestaande beeld van Spoetnik in de historiografie. Door gebruik te maken van een perspectief dat gebruik maakt van nucleaire afschrikkingstheorie is er geprobeerd om aan te tonen dat het beeld van Spoetnik complexer is dan aanvankelijk gedacht werd. Hierdoor was het mogelijk om Spoetnik te bekijken niet als wetenschappelijk wonder of propaganda product, maar als een strategisch wapen.

Allereerst moet er een kanttekening gemaakt worden bij het gebruik van afschrikkingstheorie. De kritiek van John Lewis Gaddis, dat praktijk en theorie in deze context nogal verschillen is terecht. Dit neemt niet weg dat het gebruik van dit perspectief leidt tot een beter inzicht en een complexer beeld van het onderwerp. Er kan immers moeilijk ontkend worden dat het Pentagon de lancering van Spoetnik bekeek vanuit een dergelijke context. Daarnaast is een andere belangrijk inzicht de manier waarop het woord Spoetnik werd gebruikt.

Door de nieuwe definitie van Spoetnik was het mogelijk om de reactie van het Pentagon te analyseren. Op basis van Afschrikkingstheorie valt er immers te verwachten dat er onrust was. Dit valt echter niet terug te vinden in de historiografie. Een van de factoren die bijdroeg aan het simplificeren van de reactie van het Pentagon in de historiografie is de vermeende voorkennis. Hierdoor is het mogelijk om te concluderen dat er wel spraken was van onrust. Hierbij gaat het niet om ongecontroleerde paniek, maar om angst voor de toekomst. Er was ook discussie. Niet iedereen binnen het Pentagon was het met deze visie eens. Belangrijke factoren in de onrust waren de vermeende zwakheid van de Amerikaanse verdedigingen. De angst voor een *First Strike* namen in deze periode toe. Daarnaast vreesde het Pentagon voor een groeiend gat in militaire mogelijkheden tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie. Dit zou consequenties hebben voor de toekomstige balans in de wereld.

Vanuit deze factoren is het mogelijk om te beoordelen welke ontwikkelingen in de nucleaire strategie van de Verenigde Staten het gevolg waren van maatregelen die genomen zijn in de eerste maanden na de lancering van Spoetnik. Vanuit afschrikkingstheorie zijn dit tussentijdse maatregelen in een transitieperiode genoemd. Het gaat hier immers om een vermeende poging om de balans te herstellen door asymmetrische middelen. Op de korte

termijn leidde dit tot het versnelt operationaliseren van de Nike-Hercules. Daarnaast werd de alertheid van SAC verhoogt. Op de lange termijn zijn er verschillende indicaties dat Spoetnik invloed had op de versnelling van de wapenwedloop en de operationalisering van raketten in Europa.

In tegenstelling tot het huidige beeld in een groot deel van historiografie was er vanuit delen van de Amerikaanse overheid wel sprake van paniek. Spoetnik betekende een vermeende technologische achterstand op militair terrein voor de Verenigde Staten. Niet iedereen binnen het Pentagon was bezorgt over de lancering van Spoetnik. Daarom kan geconcludeerd worden dat het beeld van Spoetnik vele malen complexer is dan tot nu toe aangenomen werd. Vanwege het standpunt van deze bijdrage dat het Spoetnikmoment complexer is dan wordt aangenomen moet dit onderzoek ook bekeken worden met een aantal nuances. Ten eerste is de aanpak van het onderzoek vrij structuralist geweest. Alles is immer vanuit een model behandeld. Alhoewel dit tot nieuwe inzichten heeft geleid, betekent dit niet dat het een goede afspiegeling is van de werkelijkheid. Het is immers een ideaaltypische benadering. Ten tweede zijn er een aantal generaliseringën gemaakt vanwege omvang van dit onderzoek. Zo is de lancering van Spoetnik-2 niet opgenomen. Daarnaast is er gekozen voor een beperkte onderzoeksperiode. Alleen de laatste maanden van 1957 kwamen aanbod.

Het is echter van belang dat er meer onderzoek gedaan wordt naar andere factoren die in deze bijdrage geen ruimte hebben gekregen. Zo zou een onderzoek buiten de tijdperiode een sterke aanvulling wezen. Het is immers duidelijk dat geen enkele reactie van een overheid solide is en dat er altijd belangrijke andere visies zijn die hun bijdrage leveren aan de loop van de geschiedenis. Zo is er in deze bijdrage eerder ook opgemerkt dat er waarschijnlijk een verschil was tussen het Pentagon en Eisenhower. Een vergelijking tussen verschillende onderdelen van de Amerikaanse overheid zou een mooie uitbreiding kunnen zijn op dit onderzoek. Het zou veel zeggen over de overheidsdynamiek in de Verenigde Staten in de vroege Koude Oorlog.

VI Bibliografie:

Foreign Relations United States bronnen:

S. Everett Gleason, 'Memorandum of Discussion at the 339th Meeting of the National Security Council, Washington' (10 Oktober 1957), In: FRUS 1955–1957 Volume XXIV: Soviet Union & Eastern Mediteranean, nummer **76**.

Hugh Cumming, 'Memorandum From the Director of Intelligence and Research to the Acting Secretary of State (11 oktober 1957) in: FRUS 1955–1957 Volume XXIV: Soviet Union & Eastern Mediteranean, nummer **78**.

G. Goodpaster., 'Memorandum of a Conference with the President' (8 oktober1957), in: FROS 1955-1957 Volume XIX: National Security, nummer **145**.

S. Everett Gleason, 'Memorandum of Discussion at the 339th Meeting of the National Security Council' (10 oktober 1957) in: FROS 1955-1957 Volume XIX: National Security, nummer **146**.

S. Everett Gleason, 'Memorandum of Discussion at the 341st Meeting of the National Security Council' (24 oktober 1957) in: FROS 1955-1957 Volume XIX: National Security, nummer **150**.

James S. Lay, Jr., 'National Security Council Report' (7 november 1957)), in: FROS 1955-1957 Volume XIX: National Security, nummer **158**.

S. Everett Gleason, 'Memorandum of Discussion at the 344th Meeting of the National Security Council' (12 November 1957) In: FROS 1955-1957 Volume XIX: National Security, nummer **162**.

Everett Gleason 'Memorandum of Discussion at the 346th Meeting of the National Security Council' (22 November 1957), in: FRUS 1955-1957 Volume XIX: National Security, nummer **166**.

Allen W. Dulles, 'Memorandum From the Director of Central Intelligence to the Executive Secretary of the National Security Council' (24 December 1957) In: FRUS 1955-1957 Volume XIX: National Security, nummer **173**.

John Foster Dulles, 'Memorandum of a Conversation Between the President and the Secretary of State' (26 december 1957) in: FRUS 1955-1957 Volume XIX: National Security, nummer **174**.

Overige primaire bronnen

Baron, J. 'James S. Lay Jr., 75, Retired U.S. Official at C.I.A. and N.S.C.' In: The New York Times (1 Juli 1987)

Galloway, E. 'Sputnik and the Creation of NASA: A Personal Perspective', in: NASA 50th magazine (U.S. Government Printing Office Washington D.C. 2008) 2.

NBC radio (6 oktober 1957): https://www.youtube.com/watch?v=qdQHuiV_9AI

Phelps, G. interview met Discovery Chanel (2008): <https://www.youtube.com/watch?v=mucb4Ttt1oY&list=PLTu8nanTJo7GvulBxz9JT9JcXeXimM1Vr>

Steury, D. 'NIE-11-17' (17 november 1956), in: Estimates on Soviet Strategic Forces 1950-1983

Secundaire literatuur

Bottomo, Edgar, *The Missile Gap: A Study of the Formulation of Military and Political Policy* (Teaneck, Fairleigh Dickinson University Press 1971).

Bowie, Robert & Richard Immerman, *Waging Peace: How Eisenhower Shaped an Enduring Cold War Strategy* (Oxford, Oxford University Press 2000)

Chertok, Boris, *Rockets and People: Creating a Rocket Industry* (Washington D.C., U.S. Government Printing Office 2006)

Cochran, Thomas, William Arkin & Milton Hoenig, *Nuclear Weapons Databook Volume I: U.S. Nuclear Forces and Capabilities* (Oxford, Ballinger Press 1984).

Divine, Robert, *The Sputnik challenge* (Oxford, Oxford University Press 1993).

Freedman, Lawrence, *The Evolution of Nuclear Strategy* (New York, Palgrave Macmillan 1988)

Gaddis, John Lewis, *What we now know: rethinking cold war history* (Oxford, Oxford University Press 1997).

Gaddis, John Lewis, 'The Cold War, The Long Peace and The Future' in: Michael J. Hogan (red.), *The End of the Cold War: Its Meaning and Implications* (Cambridge, Cambridge University Press 1992).

Gaddis, John Lewis, *The Long Peace: Inquiries Into the History of the Cold War* (Cambridge, Cambridge University Press 1989).

Jenkins, Dennis, *Stage-and-a-Half, The Atlas Launch Vehicle: To Reach the High Frontier* (University Press of Kentucky, 2002).

Kaplan, Fred, *The Wizards of Armageddon* (Stanford, Stanford University Press 1991).

Killian, James, *Sputnik, scientists, and Eisenhower: a memoir of the first special assistant to the president for science and technology* (Cambridge, MIT Press 1977).

Kuklick, Bruce, *Blind Oracles: Intellectuals and War from Kennan to Kissinger* (Princeton, Princeton University Press 2007).

Kennedy, Ian, *The Sputnik crisis and America's response* (Orlando, Legacy Books 2007).

- Licklider, Roy, 'The missile gap controversy' in: *Political Science Quarterly* Vol 80 (December 1970).
- Logsdon, Launius, Launius Logsdon, *Reconsidering Sputnik: Forty years since the Soviet satellite*. (Sydney, Hardwood Academic 2000).
- McDougall, Walter., *The heavens and the earth: a political history of the space age* (Baltimore, Johns Hopkins University Press 1997).
- McQuaid, Kim, 'Sputnik reconsidered' in: *Canadian review of American studies* Vol. 37 No.3 (2007) pp. 371-401.
- Mieczkowski, Yanek, *Eisenhower's Sputnik Moment: The race for space and world prestige* (New York, Cornell University Press 2013).
- Nash, Phillip, *The Other Missiles of October: Eisenhower, Kennedy, and the Jupiters, 1957-1963* (Chapel Hill, University of North Carolina Press 1997).
- Neufeld, Jacob, *The development of ballistic missiles in the United States Air Force 1945-1960* (Collingdale, DIANE Publishing 1990).
- Nojeim, Michael & David Kilroy, *Days of Decision: Turning Points in U. S. Foreign Policy* (Washington D.C. Potomac Books 2011).
- Quinlan, Michael, *Thinking about Nuclear Weapons: Principles, Problems, Prospects* (Oxford, Oxford University Press 2009).
- Roman, Peter, *Eisenhower and the missile gap* (Ithaca, Cornell University Press 1995).